

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 2 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Полвонов Козимбек Наимович

ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ШАҲАРЛАРИ КЛАССИФИКАЦИЯСИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (1970-2022 йиллар) 7-13

Махмудова Азизахон Носировна

ПАЛЕОЛИТШУНОСЛИК СОҲАСИ РИВОЖЛАНИШИДА Р. Х. СУЛЕЙМАНОВ
ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ЎРНИ 14-21

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Kurpayanidi Konstantin Ivanovich

MODERN DIGITALIZATION: PRIORITIES AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC
TRANSFORMATION 22-28

Паязов Мурод Максудович

ДАВЛАТ ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИГИ АСОСИДА ТЕМИР ЙЎЛ ХИЗМАТЛАРИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР 29-37

Шохўжаева Зебо Сафоевна

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА СУВТЕЖАМКОР СУФОРИШ УСУЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ
САМАРАДОРЛИГИ 38-45

Asamxodjayeva Shoira Shukurullayevna

INSON KAPITALI RIVOJIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR 46-50

Элбоев Бобур Ботирович

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА САВДОНИ МОЛИЯЛАШТИРИШДА БАНК КАФОЛАТИ ВА
ЗАХИРА АККРЕДИТИВНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ 51-60

Ermatov Akmaljon Akbaraliyevich

O'ZBEKISTONDA MOLIVAVIY BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH 61-68

Абдуқулова Дилноза Абдукадировна

АГРАР СОҲА ЎСИШИНИ МАКРОИҚТИСОДИЙ КЎРСАТКИЧЛАРГА ТАЪСИРИНИ
СТАТИСТИК ЎРГАНИШ 69-74

Qudbiyev Nodir Tohirovich, Tojimatov Abdumutalibjon Abduqayumovich

KORXONALARNING TIJORAT BANKLARI BILAN O'ZARO MUNOSABATLARI TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 75-84

Rasulova Shaxnoza Xatamovna

XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH VA TASNIFLASHNING IQTISODIY ANAMIYATI ..85-93

Болтаев Нурали Шираматович

АГРАР ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАЙЁРЛАНАЁТГАН КАДРЛАРНИ МЕҲНАТ
БОЗОРИДА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 94-103

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Tulaganov Muminjon Taxtamuratovich*JAMIYATDA FUQAROLARNING HUQUQIY -SIYOSIY ONGINING YUKSALTIRISHDA
ETNOMADANIY OMILLARNING O'RNI104-109*Aripov Alisher Abdumalikovich*YOSHLAR MA'NAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA MILLIY VA DINIY BAG'RIKENGLIKNING
O'RNI110-117*Xabib Sattorov*

TASAVVUF TA'LIMOTIDA SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT BOSQICHLARI118-123

Турсинбой Султонов

ИСТЕЪДОДНИНГ ИККИ МУҲИМ ТОМОНИ124-132

Сафаров Улуғбек Турсунович

МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР ТРАНСФОРМАЦИЯСИНING ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ133-138

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Бектурсынова Айсултан Марат кызы*М.М. БАХТИН КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЕНОГО-ФИЛОЛОГА
ФИЛОСОФСКОГО ТИПА139-145*Назарова Сайёра Азимжановна*ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ТЕРМИНЛАРИНИ ТАРИХИЙ
БОСҚИЧЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ146-151*Isroilova Manzura Jamolovna*BOSMA NASHRLARDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK
TRANSFORMATSIYASI152-156**12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР***Утемурастов Махмут Ажимурастович*ҲУҚУҚ ИЖОДҚОРЛИГИ ТАКОМИЛЛАШУВИГА ҲУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМ ВА ҲУҚУҚИЙ
ИДЕАЛИЗМНИНГ ТАЪСИРИ157-162*Узакова Гўзал Шариповна*БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТ МАҚСАДЛАРИГА ЭРИШИШДА ҚАШШОҚЛИК ВА ОЧЛИКНИ
ТУГАТИШ, СОҒЛИК ВА ФАРОВОНЛИККА ИНТИЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ163-175*Abdixakimov Islombek Bahodir o'g'li*

SUG'URTA FRANSHIZASI VA UNING TURLARI HAQIDA176-180

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Мамадалиева Нилуфар Баҳодировна*ЎҚУВ ФАНЛАРИ ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАРНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ БОШЛАНҒИЧ
СИНФ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ОҒЗАКИ НУТҚ ВА ФИКРЛАШ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ181-185

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари. -2023. -№ 2 (3).
ISSN: 2181-1342 (Online)
<https://scienceproblems.uz>

12.00.00 – юридик фанлар

Утемуратов Махмут Ажимуратович
Тошкент давлат юридик университети,
юридик фанлар номзоди, профессор
Электрон почта: utemuratov7575@mail.ru

ҲУҚУҚ ИЖОДКОРЛИГИ ТАКОМИЛЛАШУВИГА ҲУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМ ВА ҲУҚУҚИЙ ИДЕАЛИЗМНИНГ ТАЪСИРИ

Аннотация: Мақолада бугунги кунда ҳуқуқ ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш, қонунчилик ҳужжатларининг қатъий ижросини таъминлаш борасида ҳуқуқий нигилизм ва ҳуқуқий идеализмнинг таъсири масаласи кўриб чиқилган. Шунингдек, ҳуқуқий нигилизм ва ҳуқуқий идеализм жамиятнинг умумий ҳуқуқий онги, ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий тафаккури билан боғлиқ ҳодисалар эканлиги ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: ҳуқуқий нигилизм, ҳуқуқий идеализм, ҳуқуқ ижодкорлиги, такомиллашув, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият.

Утемуратов Махмут Ажимуратович
Ташкентский государственный юридический университет,
кандидат юридических наук, профессор

ВЛИЯНИЕ ПРАВОВОГО НИГИЛИЗМА И ПРАВОВОГО ИДЕАЛИЗМА НА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОТВОРЧЕСТВА

Аннотация: В этой статье рассматривается вопрос о влиянии правового нигилизма и правового идеализма на совершенствование правотворческой деятельности, обеспечение неукоснительного исполнения законодательства на сегодняшний день. А также о том как правовой нигилизм и правовой идеализм, которые подпитывают друг друга, как общее неблагоприятное явление правовой неграмотности.

Ключевые слова: Правовой нигилизм, правовой идеализм, правотворчество, совершенствование, правовое сознание, правовая культура,.

Utemuratov Makhmut Azhimuratovich
Tashkent State Law University, Candidate of legal sciences, professor

INFLUENCE OF LEGAL NIHILISM AND LEGAL IDEALISM ON THE IMPROVEMENT OF LAW- MAKING

Annotation: This article discusses the issue of the influence of legal nihilism and legal idealism on the improvement of law-making activities, ensuring the strict implementation of legislation today. And also about how legal nihilism and legal idealism, which feed each other, as a common adverse phenomenon of legal illiteracy.

Keywords: legal nihilism, legal idealism, lawmaking, improvement, legal consciousness, legal culture.

<https://doi.org/10.47390/1342V3I2Y2023N21>

Хуқуқ ижодкорлиги – давлат ва хуқуқ назариясининг долзарб муаммоларидан биридир. Айти чоғда хуқуқ ижодкорлиги ва хуқуқни шакллантириш жараёни давлат фаолиятининг мураккаб турларидан саналади. Чунки хуқуқ ижодкорлиги – хуқуқий нормаларни яратишга, уларни келажакда такомиллаштириш, ўзгартириш ёки бекор қилишга йўналтирилган давлат фаолиятининг шакли ҳисобланади. Ижтимоий муносабатларни хуқуқий тартибга соладиган, махсус, ўрнатиш бўйича расмий фаолият мақомига эга умуммажбурий нормаларнинг ягона ва мақсадга мувофиқ тизими сифатида яратиш ва ривожлантириш жараёнидир. Хуқуқ ижодкорлиги учун энг асосийси – янги хуқуқий нормаларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш саналади. Бунда, биринчи навбатда, давлат фаолиятининг белгиланган вазифалари хуқуқда ўз ифодасини топади.

Хуқуқ ижодкорлиги ўз моҳиятига кўра давлат иродасини қонунга, умуммажбурий аҳамиятга молик юридик кўрсатмаларга нисбатан намоён қилишни назарда тутати. Хуқуқ ижодкорлиги ривожланишининг ҳозирги босқичида, энг аввало, референдум йўли билан бевосита мамлакат аҳолиси томонидан хуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш ёхуд давлат ва бошқа бошқарув органлари томонидан хуқуқий нормаларни ўз ичига олувчи ҳужжатларни нашр этиш яққол намоён бўлмоқда. Баъзи мамлакатларда хуқуқ ижодкорлигининг шаклларида бири суд прецеденти ҳисобланади. Турли хуқуқ субъектлари орасида норматив мазмунга эга битимларнинг аҳамияти кундан кунга ортиб бормоқда.

Хуқуқ ижодкорлиги тартиб-қондасининг демократизми қонунчиликни яратишда партиялар, оммавий ҳаракатлар, тадбиркорлик тузилмалари, фуқаролар йиғинларининг фаол иштирок этишини, уларнинг ташаббускорлигини, қонунчиликда назарда тутиладиган эркин, кенг ва ишчанлик руҳидаги муҳокамаларни талаб этади. Бироқ, бу жараён хуқуқ ижодкорлиги борасида қайси шаклда амалга оширилмасин, барибир давлат фаолияти, давлатнинг жамият устидан ҳукмронлик шакли экан-да, деган маънони англатмайди. Давлат ўзининг органлари орқали хуқуқий нормаларнинг асосий қисмини яратади. Агар бундай нормаларни нодавлат ташкилотлари эълон қилса, уларнинг хуқуқ ижодкорлиги ваколатлари давлат томонидан белгиланади [1; 307-308-б.].

Албатта, давлат функциялари ҳақида гап кетганда, аввало, уларни амалга ошириш шаклларида ҳамда улардан бири сифатида – жамиятга давлат раҳбарлиги кўринишларидан бири бўлган хуқуқ ижодкорлиги ёки қонун яратувчилик иши ҳақида тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ. Бинобарин, давлатнинг вазифаси, тури, давлат ҳокимиятини амалга ошириш ва ташкил этиш шаклларида қатъи назар, хуқуқ ижодкорлиги давлат томонидан амалга оширилади.

Шунинг учун ҳам «Хуқуқ ижодкорлиги – жамият ва давлатнинг хуқуқий эҳтиёжларини аниқлаш ва баҳолаш, ваколатли субъектларнинг хуқуқий актларини белгиланган тартибда шакллантириши ва қабул қилишини қамраб олувчи жараён [2; 75-б.]. Ушбу таърифда қуйидаги муҳим жиҳатларга урғу берилган: 1) хуқуқий тартибга солишни талаб этадиган ҳолат ёки жараённи англаш, ўрганиш ва таҳлил этиш; 2) у ёки бу хуқуқий актни қабул қилиш ваколатига эга бўлган органни (субъективни) аниқлаш;

3) қабул қилиниши мўлжалланаётган актнинг шаклини танлаш; 4) тегишли процедура доирасида ҳуқуқий актни тайёрлаш, қабул қилиш ёки ўзгартириш. Албатта, санаб ўтилган бу жиҳатлар ўзаро боғлиқ ва яхлит жараёнدير.

Ўз моҳиятига кўра, ҳуқуқ ижодкорлиги давлат иродасини қонун даражасига кўтариш, уни барча учун умумий мажбурий юридик қоидалар тарзида ифода этишдан иборатдир. Ҳуқуқ ижодкорлигини давлатнинг тегишли ваколатга эга бўлган турли органлари амалга оширади. Давлат ҳокимият ва бошқарув (ижро этувчи) органларининг фаолияти орқали ҳуқуқий нормаларнинг асосий мажмуини яратади» [3; 71-б.].

Ҳуқуқ ижодкорлиги давлат фаолиятининг шундай турики, унинг натижасида халқ иродаси қонун мақомига кўтарилади, ҳуқуқ нормасида, ҳуқуқнинг муайян манбаида ўз ифодасини топади.

Юқорида айтилганидек, янги ҳуқуқий нормаларни қабул қилиш билан бирга эскирган норматив-ҳуқуқий кўрсатмаларни бекор қилиш ва ўзгартириш ҳам ҳуқуқ ижодкорлиги фаолиятига киради. Айни пайтда ҳуқуқ ижодкорлиги савияси ва маданияти, шунга муносиб равишда қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар сифати давлат ва жамиятнинг юксак маданий ривож, демократиклиги даражасидан далолат беради. Табиий ҳуқуқ нормалари ҳуқуқий ижодкорлик воситасида норматив ҳужжатлар шаклига кириб, позитив (ижобий) ҳуқуққа, яъни қонун кўринишида мавжуд бўлган ҳуқуққа айланади.

Бугунги кунда давлатимизда амалга оширилаётган сиёсий ва ҳуқуқий ислохотлар, жамиятни ислоҳ қилиш ва модернизациялаш, демократиянинг ривожланиши, ҳуқуқий тартиботнинг мустақамланиши аввало жамиятда ҳуқуқий маданияти ва онгининг ривожланганлик даражаси, ҳар бир шахснинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини тўғри англаши ва улардан самарали фойдаланиши, ўз мажбуриятларини виждонан бажариши ва ўз фаолиятида қонунга асосланиши билан белгиланади. Ўз навбатида мазкур ҳолатларнинг акси содир этилса, норма ижодкорлиги жараёнини модернизация қилиш, қонунчилик ҳужжатларининг қатъий ижросини таъминлаш борасида ҳуқуқий нигилизм ва ҳуқуқий идеализмнинг салбий таъсири келиб чиқиши шубҳасиздир. Шунинг учун ҳам 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясидаги “Мамлакатимизда адолат ва қонун устуворлиги тамойилларини тараққиётнинг энг асосий ва зарур шартига айлантириш” деб номланган иккинчи устувор йўналиши бзйича белгиланган мақсадлар ушбу масалаларга бағишланганлиги билан долзарб ҳисобланади [4; 22-б].

Биламизки, ҳуқуқий онг деганда инсонларнинг ҳуқуққа нисбатан муносабатини ифодаладиган ҳислари, туйғулари, фикрлари, қарашлари, ғоялари мажмуи, бошқача қилиб айтганда инсонларнинг ҳуқуқга бўлган муносабатини ва умуман ҳуқуқ қандай бўлиши кераклиги тўғрисидаги фикр-ўйларини, қарашларини ифодалаш тушунилади. Ҳуқуқий маданият эса, ҳуқуқни билиш ва тушуниш, унинг кўрсатмаларини онгли равишда бажаришдир [5; 491-б.]. Ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартиб солиш, юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига риоя этиш, ҳуқуқий нормаларни бажариш, ҳуқуқий талабларни билиш ҳамда уларга ҳурмат билан муносабатда бўлишга оид барча масалалар кишиларнинг ҳуқуқий маданиятлилик даражасига боғлиқдир.

“Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида” ги Фармонда шундай дейилган, “Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириб бориш қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустаҳкамлашнинг энг муҳим шартларидан бири ҳисобланади... Ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда шахсий манфаатлар ҳамда жамият манфаатлари ўртасидаги мувозанатни сақлаш ғояларини аҳоли онгига сингдириш ишларининг етарли олиб борилмаслиги ҳам қонун устуворлигини таъминлашга ўзининг жиддий салбий таъсирини кўрсатмоқда” [6: 2-б.]. Шу ўринда айтиш мумкинки, энг асосий камчилик қабул қилинадиган қонунларда аксарият ҳолларда қонун ҳужжатларининг ҳаётга татбиқ этилишини таъминлайдиган процессуал механизмлардаги бўшлиқда кўзга ташланади. Бу эса ўз-ўзидан ушбу ҳужжатларнинг қўлланишини сезиларли даражада қийинлаштиради, қонунларнинг ижро этилмаслигига, ҳуқуқий нигилизмга, яъни ҳар қандай ҳуқуқий норманинг инкор қилинишига, ҳуқуқни қўллаш амалиёти самарадорлигининг пасайишига олиб келади. Дарҳақиқат, ҳозирги кунда бу камчиликларни бартараф этиш ва қонунчилик жараёни салмоғини ошириш мақсадида парламент аъзолари томонидан доимий изланишлар ва самарали фойлиятлар олиб борилмоқда.

Ҳозирги вақтда мамлакатимизда адолат ва қонун устуворлиги, норма ижодкорлиги жараёнини модернизация қилиш, қонунчилик ҳужжатларининг қатъий ижросини таъминлаш, аҳолининг, айниқса ёшларнинг ҳуқуқий маданиятни юксалтириш борасидаги вазифалар тизимида жамият аъзоларининг онгида, фаолиятида учраб турадиган ҳуқуқий нигилизмни йўқотиш масаласи ўта аҳамиятлидир. Шундай экан, албатта **ҳуқуқий нигилизм ва ҳуқуқий идеализм** ҳақида фикр юритишимиз лозим бўлади. Чунки, ҳуқуқий нигилизм ва ҳуқуқий идеализм бевосита жамиятдаги ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг даражасига маълум маънода таъсир этиши турган гап.

Нигилизм атамаси лотинча “*nihil*” – сўздан олинган бўлиб, “ҳеч нарса”, “ҳеч нима” маъноларини англатади [7; 585-бет]. Илмий, ўқув адабиётида ҳуқуқий нигилизмнинг бир неча турлари ажратиб ҳам кўрсатилган. Хусусан, россиялик ҳуқуқшунос олим, профессор Н.И.Матузов ҳуқуқий нигилизмнинг қуйидаги кўринишларини ажратган:

- қонунлар ва бошқа норматив актларни қасддан бузишлик;
- юридик қоидаларни оммавий тарзда бажармаслик ва уларга риоя этмаслик;
- бир-бирига зид ҳуқуқий актлар чиқариш;
- қонунчиликни мақсадга мувофиқлик билан алмаштириш;
- вакиллик ва ижро ҳокимияти тузилмалари ўртасида қарама-қаршилик;
- инсон ҳуқуқларининг бузилиши;
- ҳуқуқий нигилизмнинг назарий шакли мавжудлиги (бу кўриниши илмий адабиётларда мавжуд бўлади).

Фикримизча, ҳуқуқий нигилизм – ижтимоий онгнинг элементи бўлиб, эътиборсизлик ва ҳуқуқ субъект(лар)ининг амалдаги ҳуқуқ нормаларини менсинмаслиги, уларга нисбатан ҳурматсизлик муносабатида бўлиши ёки инкор қилиши. Ҳуқуқий нигилизм қуйидаги кўринишларда намоён бўлади, назарий шакли (олимлар мутафаккирлар, сиёсатшунослар томонидан муайян манбаларда ҳуқуқни инкор қилиниши); амалий шакли (фаол ва сушт кўринишда) [8; 652-б].

Ҳуқуқий нигилизм анча мураккаб ҳодиса бўлиб, унга қарши кураш унчалик ҳам осон вазифа эмас. Айти пайтда, унга қарши кураш йўллари ҳар хил бўлиши мумкин. Улар сирасига қуйидагиларни киритиш жоиз:

- ижтимоий-иқтисодий характердаги ислоҳотлар;
- ҳуқуқий тартибга солиш мазмунини ўзгартириш;
- юридик нормаларнинг мазмунини имкон қадар аҳолининг турли қатламларига яқинлаштириш;
- суд фаолиятининг характерини ўзгартириш ва алоҳида судга нисбатан ҳурмат ҳиссини тарбиялаш орқали одил судловнинг обрўсини кўтариш;
- ҳуқуқ қўллаш амалиётини яхшилаш;
- мазкур йўналишларда олиб бориладиган назарий ишларни ва шу кабилар.

Юқоридагиларнинг барчаси, умуман олганда жамиятнинг ҳуқуқий маданиятини оширишга қаратилган. Демак, юқори даражадаги ҳуқуқий маданиятнинг мавжудлиги – ҳуқуқий нигилизмнинг камайишига олиб келиши аниқ.

Агар ҳуқуқий нигилизм ҳуқуқни назар-писанд қилмаслик ёки уни инкор этиш ҳисобланса, ҳуқуқий идеализм ҳуқуқни ҳаддан ташқари юксак баҳолаш, идеаллаштиришни англатади. Иккала ҳодиса ҳам ҳуқуқий саводсизлик, ҳуқуқий онг яхши ривожланмаганлиги, сиёсий-ҳуқуқий маданият пастлигининг натижасидир. Гарчи ҳуқуқий идеализм ҳуқуқий нигилизм каби кўзга яққол ташланмаса-да, бу ҳодиса давлатга, жамиятга ҳуқуқий нигилизмдан кам зарар етказмайди.

Шундай қилиб, бир-бирини озиқлантирувчи ҳуқуқий нигилизмга ҳам, ҳуқуқий идеализмга ҳам ҳуқуқий маданиятсизликнинг умумий нохуш кўриниши сифатида қараш лозим. Ҳар иккала ҳолатларда ҳам: биринчидан, қонунлар назар-писанд қилинмайди, очиқ ойдин бузилади, ижро этилмайди, қадрланмайди, иззат-ҳурмат қилинмайди; иккинчидан, аксинча, қонунларга барча муаммоларни бир зумда ҳал қилишга қодир мўжизакор ҳужжат сифатида қаралади. Демак, уларни бартараф этмасдан туриб ҳуқуқий давлат ва қонун устуворлиги ғоясини рўёбга чиқариш мумкин эмас.

Шундай қилиб, ҳуқуқий идеализм – ҳуқуқий нигилизмдан фарқ қилган ҳолда, ҳуқуқнинг жамиятда тутган ўрнига юқори баҳо беради. Бу икки ҳодисанинг ҳам озиқланадиган манбаси битта ҳуқуқий жоҳиллик, ҳуқуқий онг хасталиги, сиёсий-ҳуқуқий маданиятнинг заифлиги. Шу боис, ушбу икки ҳодисанинг бир медалнинг икки томони дейиш мумкин [9; 585-6]. Қонунларнинг кучсизлиги, уларнинг ҳаётий эмаслиги аҳоли орасида унга ишончсизликни, лоқайдликни шакллантириши мумкин. Қонунга лоқайдлик эса, аста-секин ҳокимиятга лоқайдликка олиб келади. Шундай қилиб, ҳуқуқий нигилизм ва ҳуқуқий идеализм жамиятнинг умумий ҳуқуқий онги ва умумий ҳуқуқий маданияти ҳамда ҳуқуқий тафаккури билан боғлиқ ҳодисалардир.

Муҳими мамалакатимизда демократик ҳуқуқий давлатни барпо этишда аҳолининг, айтиқса, ёшларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтиришга қаратилган чора-тадбирларни кенг кўламда амалга оширишга алоҳида эътибор қаратиш керакки, токи ҳар бир фуқаро ўз ҳақ-ҳуқуқини яхши билиши ва уни ҳимоя қила олиши лозим. Ушбу вазифанинг самарали амалга ошиши кўп омиллар – давлат ҳокимияти органларининг керакли шарт-шароит яратувчи ташаббускор фаолиятидан

тортиб, то мустақил Ўзбекистон ҳар бир фуқаросининг демократик ислоҳотларда фаол қатнашиш истагига боғлиқдир.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиққан ҳолда таъкидлаш лозимки, мамлакатимизда фуқаролик жамиятининг маънавий-ҳуқуқий асосларини теран шакллантириш, фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва сиёсий фаоллигини юксалтириш, замонавий маърифий ҳуқуқий маданиятни қарор топтиришнинг муҳим аҳамиятга эгаллиги мазкур масалаларни ўрганишга сабаб бўлди.

Хулоса қилиб айтганда, жамиятда норма ижодкорлиги жараёнини модернизация қилиш, қонунчилик ҳужжатларининг қатъий ижросини таъминлашда, ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда, аҳоли, айниқса ёшларга мамлакатимизда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислоҳотлар, қабул қилинаётган қонун ҳужжатлари ва давлат дастурларининг мазмуни ва моҳиятини изчил етказиш тизимини шакллантириш, шахсий манфаатлар ҳамда жамият манфаатлари ўртасидаги мувозанатни сақлаш ғояларини кенг тарғиб қилиш, шунингдек, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, шу жумладан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳамда фуқаролик жамияти институтларининг манзилли ҳуқуқий тарғиботни амалга ошириш борасидаги ўзаро ҳамкорлигини мустақкамлаш ҳамда аҳоли ўртасида ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришнинг илмий асосларини чуқур тадқиқ этиш масалалари жамиятда ҳуқуқий онг ва маданиятни юксалтиришда муҳим аҳамият касб этади.

Adabiyotlar/Literatura/References

1. Проблемы общей теории права и государства. М., «Норма», 2002, 307-308-бетлар.
2. Поленина С.В. Законотворчество в Российской Федерации. – М., 1996.- С.75.
3. Одилқориев Х., Тультеев Т., Муҳамедов Ў. Икки палатали парламент. Т., Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2004, 71-бет.
4. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.01.2022 й., 06/22/60/0082-сон
5. Исламов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Т.: ТДЮИ, 2007. Б.491
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида” ги Фармони” Халқ сўзи газетаси 2019 йил 10 январь.
7. Теория государства и права. Под.ред. Н.И.Матузова, А.В.Малько. –М.: Юрист, 1997. –С.585
8. Ўзбекистон юридик энциклопедияси. Т.: Адолат, 2009. Б-652. Теория государства и права. Под.ред. Н.И.Матузова, А.В.Малько. –М.: Юрист, 1997. –С.585

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).